

O'ZBEKISTON MILLIY IQTISODIYOTIGA XALQARO INTEGRATSIYA TA'SIRI MASALALARI

Egamberdiyev Shavkatbek

Andijon mashinasozlik instituti

Iqtisodiyot yo'nalishi 2-kurs talabasi

Tel: +998911752964

Email: shavkatbekegamberdiyev79@gmail.com

Qobulov Abrorbek

Andijon mashinasozlik instituti

Iqtisodiyot yo'nalishi 2-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada milliy iqtisodiyot, integratsiya, xalqaro iqtisodiy integratsiya tushunchalari bo'yicha bir qancha ma'lumot berilgan. Xalqaro iqtisodiy integratsiyaning O'zbekiston iqtisodiyotiga ta'siri bo'yicha ma'lumotlar tahlil qilingan. O'zbekistonda xalqaro integratsiyani rivojlantirish uchun fikr-mulohazalar va bir nechta takliflar berib o'tilgan.

Kalit so'zlar: strategik joylashuv, savdo, iqtisodiy aloqalar, iqtisodiyotning "ochiqligi", MDH mamlakatlari, turli xalqaro tashkilot va uyushmalar, xorijiy investitsiyalar, texnik-texnologik sarmoya, kadrlar tayorlash.

Kirish. Milliy iqtisodiyot - ijtimoiy iqtisodiyotning mavjudlik shakli; mamlakat, davlat qududida yashovchi millat (xalqlar)ning tarixan shakllangan yoki tubdan yangilanayotgan, o'zgarayotgan va rivojlanayotgan mulkiy va boshqa ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlari, ular bilan shartlangan, mahalliy xususiyatlarga ham ega bo'lgan iqtisodiy faoliyat sohalari, tarmoqlari, tashkilotlari, korxonalari, hududlari va mintaqalari sistemasi. Imkon darajasida tashqi bozor ta'siridan xoli bo'lgan milliy xo'jalik sistemasi.

Integratsiya (lot. *integratio* - tiklash, to'ldirish, *integer* - butun so'zidan) - bu suveren davlatlar o'rtasida tovarlar, xizmatlar, moliya, investitsiya, ishchi kuchi erkin harakatlanadigan iqtisodiy kenglikni tashkil qilish maqsadida birlashish jarayoni.

Xalqaro iqtisodiy integratsiya - bu turli mamlakatlar iqtisodiy aloqalarining barqarorlashib, chuqurlashib rivojlanishi, ular xo'jaliklarining chambarchas birlashish jarayonlaridir.

Iqtisodiy integratsiya - mamlakatlar o'zaro iqtisodiy hamkorligining natijasi bo'lib, u xo'jalik mexanizmlarining yaqinlashuviga olib keladi va bu yaqinlashuv davlatlararo bitimlar shaklini oladi hamda tegishli davlatlararo organlar tomonidan tartibga solinadi. Xalqaro iqtisodiy integratsiya bu - milliy xo'jaliklar (davlatlar) o'rtasida ko'p tomonlama o'zaro barqaror aloqalarning rivojlanishi va mehnat

taqsimoti negizida yuzaga kelgan mamlakatlarning iqtisodiy, ijtimoiy-siyosiy va madaniy jihatdan birlashuvi bo'lib, ishlab chiqarish tarmoqlarining turli darajada va turli ko'rinishdagi o'zaro aloqadorligini ifoda etadi. Hozirgi kunda integratsion jarayonlar to'g'risida mutaxassislar orasida yagona qarashlar konsepsiyasi mavjud emas [1].

Jahon iqtisodiyoti va xalqaro iqtisodiy munosabatlar tizimida integratsion jarayonlar asosan ikki darajada (mikro - transmilliy korporatsiyalarning tashkil etilishi orqali, makro - iqtisodiy siyosatni davlatlararo muvofiqlashtirish siyosati orqali) amalga oshiriladi.

Mikro darajadagi integratsion jarayonlar bir-biriga hududiy jihatdan yaqin joylashgan mamlakatlarning xo'jalik yurituvchi subyektlari kapitallarining o'zaro ta'sir doirasi orqali amalga oshiriladi. Ya'ni, ushbu davlatlar o'rtasida integratsion jarayonlar iqtisodiy bitimlar tizimining shakllanishi. kichik shoxobchalar, shu'ba korxonalar tashkil etilishi orqali yuz beradi. Tashkil topgan korxonalar va firmalar o'rtasidagi o'zaro iqtisodiy aloqalarning tez rivojlanishi tovar almashuvini, xizmat sohaslarini, kapital va ishchi kuchining mamlakatlararo erkin harakatini ta'minlashga, ijtimoiy-iqtisodiy va ilmiy-texnologik, tashqi iqtisodiy va mudofaa, moliyaviy va valyuta sohasida yagona siyosatni o'tkazish zaruriyati tug'iladi. Yagona valyuta va moliyaviy fondlar, infratuzilmalar va umumiy davlatlararo boshqaruv organlariga ega bo'lgan iqtisodiy majmualar yaratiladi. Makro darajada esa integratsiya davlatlarning iqtisodiy birlashmalarini shakllantirish hamda milliy siyosatlarni muvofiqlashtirish asosida ro'y beradi [2]. Iqtisodiy integratsiya asosida bir qator obyektiv omillar yotadi, ularning ichida quyidagilar muhim ahamiyat kasb etadi:

- xo'jalik hayotining yanada baynalmilallashuvi;
- xalqaro mehnat taqsimotining chuqurlashuvi;
- umumjahon ahamiyatga ega bo'lgan ilmiy-texnika inqilobi (ITI);
- milliy iqtisodiyotlar ochiqlik darajasining kuchayishi va boshqalar.

Ushbu obyektiv omillarning barchasi jahon iqtisodiyoti va xalqaro iqtisodiy munosabatlar tizimida bir-birlari bilan chambarchas bog'liq holda o'zaro aloqadorlikda rivojlanib boradi.

Jahon xo'jaligida mamlakatlarning iqtisodiy aloqalarga yanada chuqurroq kirib borishida milliy davlatlar iqtisodiyotining ochiqlik darajasi muhim rol o'ynamoqda. Turli mamlakatlarga tegishli firmalarning kooperatsiyalashuvi natijasida ishlab chiqarish va investitsiyalar sohasida yirik xalqaro muammolar kelib chiqmoqda. Milliy davlatlarda ochiq iqtisodiyotning shakllanishida eksportga yo'naltirilgan ishlab chiqarishni rag'batlantirish ishlari bo'yicha olib borilayotgan tashqi iqtisodiy strategiyasi muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bunda albatta xorijiy mamlakatlardan kapital va ilmiy texnologiyalar, malakali mutaxassislarning kirib kelishiga imkon beruvchi huquqiy asoslarni yaratilishi ham katta ahamiyatga ega bo'ladi.

Iqtisodiy integratsiyaning rivojlanishi muayyan shart-sharoitlarining mavjud bo'lishini ko'zda tutadi. Birinchidan, integratsiyalashayotgan mamlakatlarning iqtisodiy rivojlanishi va bozor munosabatlaridagi yetukligi darajasi bir-biriga yaqin bo'lishi kerak. Xo'jalik mexanizmlari bir-biriga mos tushishi lozim. Kamdan-kam istisnolardan tashqari barcha hollarda davlatlararo integratsiya industrial mamlakatlar yoki rivojlanayotgan mamlakatlar o'rtasida taraqqiy topadi. Sanoati rivojlangan mamlakatlar doirasida integratsion jarayonlar eng faol bo'ladi va yuqori samara beradi. Rivojlanish darajasi turlicha bo'lgan mamlakatlar o'rtasida integratsion jarayonlar kamdan-kam hollarda yuz beradi. Sanoati rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar o'rtasida o'zaro integratsiyalashuv harakatlari yuz bersa-da, bu jarayonlar hozirgi kunda ham o'zining ilk rivojlanish bosqichida turibdi.

Ikkinchidan, integratsiyalashayotgan mamlakatlarning geografik yaqinligi, ko'p hollarda umumiy chegara va tarixan shakllangan iqtisodiy aloqalarning mavjudligi. Aksariyat hollarda bir mintaqada bir-biriga geografik jihatdan yaqin joylashgan mamlakatlar birlashadilar, chunki ular uchun transport, til va boshqa muammolarni yechish oson kechadi.

Uchinchidan, rivojlanish, siyosiy, iqtisodiy hamkorlik sohasida va mamlakatlar oldida turgan boshqa muammolarning umumiylikligi. Bu muammolarni hal etish integratsiyalashayotgan mamlakatlarning birgalikdagi harakatlarini taqozo etadi. Asosiy muammosi - bozor iqtisodiyotining asoslarini yaratish bo'lgan mamlakatlarning umumiy valyutani joriy qilishni maqsad qilib qo'ygan davlatlar bilan integratsiyalashuvi mumkin emasligi bunga misol bo'la oladi.

To'rtinchidan, integratsion birlashmalarni tuzgan davlatlarda odatda ijobiy iqtisodiy siljishlar (iqtisodiy o'sish sur'atlarining tezlashuvi, inflatsiyaning pasayishi, ish bilan bandlikning o'sishi va shu kabilar) ro'y beradi va bu, shubhasiz, o'zgarishlarni kuzatib borayotgan boshqa mamlakatlarga muayyan ta'sir ko'rsatadi va ularni integratsion jarayonlarda ishtirok etishga rag'batlantiradi.

Beshinchidan, u yoki bu mintaqadagi mamlakatlarning ko'pchiligi integratsiyaviy birlashmaga a'zo bo'lgach, bu birlashma doirasidan chetda qolgan mamlakatlar, shubhasiz, ba'zi qiyinchiliklarga duch keladi. Bu qiyinchiliklar mazkur guruhga kiruvchi mamlakatlar iqtisodiy aloqalarining uzviyligi bilan bog'liqdir. Bu ko'pincha, hatto, integratsiya doirasidan tashqarida qolishdan qo'rqib, integratsiya doirasidan chetda qolgan mamlakatlar bilan savdoni qisqartirishga ham olib keladi. Integratsiya jarayonidan chetda qolgan mamlakatlar ko'p hollarda qo'shimcha qiyinchiliklarga duch keladilar [3].

Jahon xo'jalik aloqalarining moddiy-ashyoviy asoslarini u yoki bu mintaqaviy guruhlar yoki ittifoqlarga birlashgan mamlakatlarning integratsion salohiyati tashkil qiladi. Mamlakatning integratsion salohiyati deganda, xalqaro iqtisodiy integratsiya subyektlari (integratsiyalashayotgan mamlakatlar) amalga oshiradigan xalqaro ishlab

chiqarish va iqtisodiy hamkorlik predmeti bo'lgan tabiiy, mehnat, ishlab chiqarish, moliya-kredit, savdo resurslari, ilmiy xodimlar va insonlarning aqliy qobiliyati bilan bog'liq majmuini tushunmoq zarur. O'zbekistonning integratsion aloqalarini jadallashtirishga xizmat qiladigan omillarning (integratsion salohiyatining) quyidagi ustunliklarini ko'rsatib o'tish mumkin:

- O'zbekistonning Yevroosiyo mintaqasida qulay geostrategik joylashuvi;
- yer, mineral xomashyo va o'simliklarning katta zaxirasi;
- qishloq xo'jaligini rivojlantirish uchun qulay bo'lgan tuproq-iqlim sharoitlari;
- tashqi savdoda eksport salohiyati;
- davlatlararo kooperatsiyalashuv va raqobatbardosh mahsulot ishlab chiqarishni tashkil qilishga imkon beradigan yirik ishlab chiqarish salohiyati;
- insonlar salohiyati, nisbatan arzon va tez ko'payib borayotgan mehnat resurslarining. Jahon miqyosida olib qaraganda) mavjudligi;
- rivojlangan ishlab chiqarish infratuzilmasi, birinchi navbatda, MDHning boshqa mintaqalari bilan bog'lab turadigan avtomobil va temir yo'l magistrallari, telekommunikatsiya tizimining mavjudligi;
- respublikada chet el kapitalini investitsiya qilish va o'zaro foydali tashqi iqtisodiy integratsion hamkorlikni kafolatlaydigan barqaror siyosatning mavjudligi [4].

O'zbekistonda ochiq tashqi siyosat tamoyilini amalga oshirish barcha tinchliksevar davlatlar bilan do'stona aloqalarni mustahkamlashga yordam beradi. Bu tamoyilga rioya qilish, mafkuraviy omillardan qat'i nazar, qisqa muddatlarda keng ko'lamdagi tashqi aloqalarni yo'lga qo'yish, bir asrluk tashqi olamdan ajralganlik iskanjasidan qutulish imkoniyatini beradi. O'zbekistonning tashqi savdosida, shuningdek, iqtisodiy, ilmiy va madaniy aloqalarida quyidagi yo'nalishlar ustuvor sanaladi:

- Respublikaning eksport salohiyatini yanada rivojlantirish va mustahkamlash, eksportga yo'naltirilgan iqtisodiyotni shakllantirish. Eksportga yo'naltirilgan iqtisodiyotni respublikada shakllantirish bo'yicha maxsus dasturlarni ishlab chiqish va amalga oshirish.
- Eksport tarkibini foydali xomashyo resurslari bilan ta'minlashning ko'rinishlarini (qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlash orqali tayyorlangan mahsulotlar.
- Nafaqat ichki bozorda, balki, eng avvalo Jahon bozorida ham xaridorgir mahsulotlarni ishlab chiqarishni ta'minlash.

O'zbekiston Respublikasining investitsion siyosatini asosiy yo'nalishlaridan O'zbekiston Respublikasining jahon xo'jaligiga integratsiyalashuvida ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy va madaniy rivojlanishini belgilab beruvchi asosiy normativ hujjatlar quyidagilardan iboratdir:

- O‘zbekiston hududida amalga oshirilayotgan investitsion siyosatning konstitutsion asoslarini belgilab beruvchi qonuniy hujjatlar; -
- O‘zbekiston hududida xo‘jalik ishlarini (asosan tijorat) amalga oshiruvchi subyektlar o‘rtasida mulkiy munosabatlarni belgilab beruvchi qonuniy aktlar;
- Xorijiy investorlarni jalb etish asosida ish yurituvchi korxonalarining faoliyatini tashkiliy-huquqiy jihatdan tartibga soluvchi qonuniy hujjatlar;
- O‘zbekiston Respublikasi hududida investitsion faoliyatni tartiblashtirishga va xorijiy investorlarni himoyalashga yo‘naltirilgan qonuniy aktlar va boshqalar.

Ishlab chiqilgan imtiyozlar tizimi xorijiy investorlar uchun qulay investitsiya muhitini barpo etadi. Mazkur imtiyozlar orasida respublika investitsiya dasturiga kiritilgan loyihalarni amalga oshirishda qatnashayotgan korxonalarining yetti yil davomida foydadan olinadigan soliقدan ozod etilishini alohida ajratib ko‘rsatish mumkin. Mutaxassislar fikricha, O‘zbekiston iqtisodiyotiga xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi korxonalar kirib kelishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatayotgan omillar jumlasiga quyidagilarni kiritish mumkin:

- arzon va malakali ishchi kuchining mavjudligi;
- respublikamizning tabiiy-iqtisodiy resurlarga boy ekanligi;
- mamlakatimiz tabiiy-iqlim sharoitlarining yirik miqdorda qishloq xo‘jaligi xomashyosi ishlab chiqarishga imkon berishi;
- milliy bozorning istiqbolli ekanligi;
- mamlakatda siyosiy va iqtisodiy barqarorlikning mavjudligi;
- qulay meyoriy-huquqiy bazaning shakllanganligi [5].

So‘nggi yillarda mamlakatimizda xorijiy investitsiyalar jalb etish bo‘yicha amalga oshirilgan chora-tadbirlar natijasida bevosita xorijiy investitsiyalarning mamlakatimiz iqtisodiy va eksport salohiyatini oshirishdagi roli o‘zib bormoqda.

Xulosa. Respublikaning ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy hayotini erkinlashtirish sharoitida jahon hamjamiyatiga qo‘shilish jarayonlarini rivojlantirish va yanada chuqurlashtirishning ustuvor yo‘nalishlarida kuch-g‘ayratni jamlash zaruriyati yuzaga keladi. Tashqi iqtisodiy siyosat respublikaning jahon bozoridagi mavqegini mustahkamlashga, uning to‘lov balansini yanada yaxshilashga, qulay investitsion muhitni yaratishga yo‘naltirilishi kerak. Buning uchun respublikamizda barcha zaruriy shart-sharoitlar mavjud.

O‘zbekiston nafaqat Markaziy Osiyo Hamjamiyati (MOH), MDH va Iqtisodiy Hamkorlik tashkilotlari (IHT) miqyosidagi integratsion aloqalarini kuchaytirishi, balki istiqbolda jahondagi boshqa bir qator integratsion uyushmalar bilan ham mustahkam munosabatlar o‘rnatishi lozim. Jahon iqtisodiy tizimining globallasuvi va integratsiyalashuvi zamonaviy jahon xo‘jaligining harakatlantiruvchi kuchi hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasi jahon xo‘jaligiga integratsiyalashuvi

jarayonida ishtirok etishdan eng ko'p foyda olish va tavakkalchiliklar xavfini kamaytirish maqsadida jahon xo'jaligiga moslashishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xalqaro iqtisodiy integratsiya: darslik. G.G'. Nazarova (va boshq.): O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta-maxsus ta'lim vazirligi. - Toshkent: Tafakkur. 2010. - 264 b
2. Sh. Sh. Shodmonov, U. V. G'afurov. "Iqtisodiyot nazariyasi" (darslik). T., "Fan va texnologiya" nashriyoti, 2015, 784 bet.
3. M.Mamatov., T.Jo'rayev., A.Xurramov Iqtisodiyot nazariyasi (Darslik). –T.: "Fan va texnologiya" 2019, 459 bet.
4. Iqtisodiyot nazariyasi. Darslik (to'ldirilgan va qayta ishlangan nashri). A.O'lmasov, A.Vahobov. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi. Toshkent Davlat Iqtisodiyot universiteti. — T.: "Iqtisod-Moliya", 2014. - 424 b.
5. U.P.Umurzakov, A.J.Toshboyev. Kichik biznes va tadbirkorlik / o'quv qo'llanma. Toshkent: "Sano-standart" , 2014. - 480 bet.